

KAJ ZA POSAMEZNIKA POMENI PISMENOST?

Ana Ileršič
Andragoški
center Republike
Slovenije

Kako pomanjkljiva pismenost vpliva na življenje posameznika

POVZETEK

Pismenost je v zadnjem času pogosto obravnavana tema. O Mednarodni raziskavi pismenosti odraslih (International Adult Literacy Survey – IALS, 2000) so različni strokovnjaki že večkrat pisali, zato se tokrat izsledkov raziskave le dotikamo. Razumevanju pismenosti, vplivom, ki jih ima pomanjkljiva pismenost na vsakdanje življenje, položaju manj pismenega posameznika in načrtom za spremembe je potrebno nameniti več pozornosti.

V članku želimo poudariti, da do izboljševanja ravni pismenosti Slovencev ne bomo prišli preko iskanja krivde ter označevanja in izpostavljanja manj pismenih posameznikov. Pristope k iskanju možnosti za izboljšanje situacije moramo iskati v medresorskem sodelovanju, razvoju novih oblik za zviševanje ravni pismenosti, usposabljanju in izmenjavi izkušenj strokovnih delavcev, ki se pri svojem delu srečujejo z manj pismenimi odraslimi itn. Hkrati mora vzpostavljanje sistema, ki bi zagotavljal boljšo pismenost prebivalcev Slovenije, temeljiti na ustvarjanju enakih možnosti, spoštovanju raznolikosti, načelu vzajemnega učenja in priznavanju znanja, ki ga nedvomno vsak posameznik ima.

Ključne besede: pismenost odraslih, razumevanje pismenosti

V zadnjem času se pismenosti namenja kar nekaj pozornosti. Razglabljanje o tej temi lahko poslušamo po radiu ali beremo v časopisih in strokovnih revijah. Ponekod se osebe s pomanjkljivo pismenostjo označujejo kot »zaostale v osebostnem razvoju« (Lombberger, 2007), poziva se h kratenju njihovih osnovnih državljskih pravic (kot k temu poziva dr. Mrkaić, 2007) ipd. Tem ozkim in izključevalnim pogledom želimo dodati bolj celostno razmišljanje o pomenu pismenosti za položaj posameznika v družbi znanja ter o možnostih in nekaterih že uveljavljenih poteh za razvoj pismenosti pri odraslih.

(FUNKCIONALNA) (NE)PISMENOST

Pismenost smo včasih ločevali na alfabetsko in funkcionalno pismenost oz. alfabetsko in funkcionalno nepismenost. V Sloveniji (kot v Evropi) alfabetsko nepismenih ljudi praktično ni oz. je njihov odstotek tako zanemarljivo majhen, da o alfabetski (ne)pismenosti danes nima več smisla govoriti. Iz tega razloga se je izraz alfabetski opustil.

In zakaj govoriti o pismenosti in ne nepismenosti? Predvsem iz dveh razlogov: 1. beseda ima izrazito negativno konotacijo in 2.

vsak, poudarjam vsak, posameznik je pismen – obstajamo le ljudje z bolj ali manj razvitimi spretnostmi pismenosti.

Pismenost in kot njeno nasprotje nepismenost ni enovit in tudi ne dokončen pojav. Beseda pismenost vključuje vse, kar nekdo zna, predvideva pa tudi novo učenje – torej je nekakšen ideal, ki se mu kot družba ali kot oseba bolj ali manj približujemo. Besede nepismenost se izogibamo prav zaradi tega, ker posamezniku, ki ga označimo kot nepismenega, odrečemo znanje, ki ga nedvomno vsak od nas ima, četudi ni zmeraj skladno s pričakovanji v družbi in z razvojem družbe (Žalec, 2007).

KDO JE PISMEN?

Pismenost v današnjem času, kot rečeno, pomeni mnogo več kot poznavanje črk in števil. Današnja družba se zelo hitro razvija

ter spreminja in posameznik mora za uspešno opravljanje različnih življenjskih vlog (kot zaposlen, starš, državljan, prebivalec lokalne skupnosti itn.) nenehno slediti temu razvoju. Pismenost v najširšem pomenu besede je v današnji

informacijski dobi eno najpomembnejših sredstev za doseganje različnih ciljev na osebni in družbeni ravni (Knaflič, 2004). Pismenost tako vsebuje temeljne (branje, pisanje, računanje, delo z informacijsko-komunikacijsko tehnologijo – IKT) in socialne

(komunikacija, demokratično odločanje ...) spretnosti, idejo vseživljenjskega učenja in načela aktivnega državljanstva. Ravno zaradi nenehnega družbenega razvoja se razumevanje pismenosti spreminja oz.

nadgrajuje – pred nekaj leti delo z IKT ni bilo »všteto« v temeljne spretnosti, danes pa je. To seveda ne pomeni, da se bo zahtevnost

znanj, ki jih štejejo za pismenost, neustavljivo večala. Od pismenega posameznika se danes pričakuje, da npr. pozna svoje pravice, ki mu pripadajo kot potrošniku. Hkrati se od njega ne pričakuje, da bo v primeru suma neupoštevanja lastnih pravic sposoben svoj primer zastopati na sodišču. Razumljivo je, da se bo obrnil po pomoč k Zvezi potrošnikov, najel odvetnika itn. Pismenost torej ne pomeni, da moramo biti sposobni vse narediti sami, temveč da smo informirani, poznamo podporne mehanizme in institucije ter predvsem, da znamo te mehanizme aktivirati oz. uporabiti za dosego našega cilja.

Mednarodna raziskava o pismenosti odraslih (2000) je pokazala, da na razvoj spretnosti pismenosti v največji meri vplivajo naslednji dejavniki:

- lastna izobrazba (več let se bomo izobraževali, bolj bomo pismeni);
- starost (naše sposobnosti s staranjem upadajo, še posebej, če določenih spretnosti ne uporabljamo);
- izobrazba staršev (manj izobraženi starši se ne zavedajo toliko pomena zgodnjega razvoja pismenosti oz. ne vedo, kako otroku pomagati, kar vodi v manj spodbudno okolje za razvoj pismenosti);
- zaposlitveni status (narava našega dela lahko zagotavlja vsakdanjo uporabo pismenosti ali pa uporabe teh spretnosti ne zahteva, kar bo povzročilo pozabljanje) (Možina, 2000).

Na pismenost vplivajo tudi:

- izkušnje s šolanjem (negativne izkušnje bodo vodile v nemotiviranost za vključitev v nadaljnje izobraževanje in usposabljanje);
- socialni status (oseba z zelo nizkim mesečnim dohodkom bo težje razmišljala o izobraževanju, ko mora najprej omogočiti svojo in družinsko eksistenco);
- sistem (socialne, svetovalne, kadrovske

Pismenost v današnjem času pomeni veliko več kot poznavanje črk in števil.

Pismenost pomeni tudi poznavanje svojih osebnih pravic.

službe, izobraževalne institucije bi morale zagotavljati večjo in boljšo podporo manj pismenim ljudem) ...

Težave zaradi pomanjkljive pismenosti se kažejo na različnih življenjskih področjih. V primeru, da posameznik ne razume navodil za uporabo zdravila, je lahko ogroženo njegovo zdravje. Nepoznavanje pravic, ki mu pripadajo kot brezposelnemu, lahko vodi v to, da posameznik ne bo prejemal socialne podpore in posledično ne bo mogel pomagati preživljati družine. Zaradi nerazumevanja obvestil lokalnega onesnaževalca okolja ljudje ne storijo zadosti, da bi preprečili onesnaževanje okolja in ogrožanje zdravja. Težav, ki izhajajo iz pomanjkljive pismenosti, vsekakor ne gre zemarjati. Posledice nerazumevanja prebranega, nepoznavanja lastnih pravic, nekritičnosti do slišanega itn. imajo lahko na posameznikovo življenje manjši ali večji vpliv in izobraževanje je tu res ključnega pomena. Poudariti pa je kljub temu potrebno, da manj razvite spretnosti pismenosti nekoga še ne pomenijo, da ni sposoben funkcionirati v družbi. Ni res, da je tak posameznik nezmožen, da bi se primer- no odzival na razmere okolja (Lomberger, 2007, str. 82). Res je, da bo imel več težav in bo porabil več časa za rešitev določenega problema kot nekdo z bolj razvitimi spretnostmi pismenosti, vendar ima zato tak posameznik bolj razvite podporne mehanizme in

druge načine za »samopomoč«. To pomeni, da si bo za rešitev problema pomagal z nasvetom in/ali s pomočjo sosed, družinskega člana, sodelavca itn. Dejstvo je, da tudi manj pismeni posamezniki opravljajo službo, plačujejo davke, hodijo na volitve, odplačujejo kredite ... in tako sooblikujejo družbo in podpirajo njen razvoj. Mogoče ne tako vidno kot politiki, novinarji, intelektualci ..., vsekakor pa jim ne gre odreči vloge, ki jo v družbi imajo.

»Med vzroke funkcionalne nepismenosti lahko prištevamo ... socialno in kulturno zaostalost, ki omejuje način osebnega življenja teh ljudi na osnovne eksistenčne potrebe in njihovo zadovoljevanje ...« (Lomberger, 2007, str. 86).

MOŽNE REŠITVE

Leta 2004 je takratni šolski minister dr. Slavko Gaber ustanovil Komisijo za razvoj področja pismenosti, v kateri je bilo 16 članov, strokovnjakov področja pismenosti. Naloga komisije je bila pripraviti *Nacionalno strategijo za razvoj pismenosti*, ki bo zajemala celostni, vseživljenjski pristop k pismenosti (od predšolskega obdobja do starosti). Strategija

Funkcionalna nepismenost še ne pomeni, da posameznik ni sposoben funkcionirati v družbi.

Kdo določa mejo normalnosti in mejo podpovprečnosti, zaostalosti v družbi? Ali to, da se posameznik zavestno odloči, da ne bo uporabljal mobilnega telefona, pomeni, da je kulturno zaostal? Ali se ga kot takega označi, če bi rad uporabljal mobilni telefon, pa ga ne zna? Ne vidim razloga, da bi se nekoga zaradi neudeležbe na kulturnih prireditvah označilo za kulturno zaostalega. Obstaja možnost, da tak človek v družinskem življenju skrbi za ohranjanje in razvoj kulturne ozaveščenosti pri svojih otrocih, ko jim npr. razlaga o prednikih in njihovem načinu življenja. Ni podlage, da bi življenje pomanjkljivo pismenega posameznika zreducirali na zadovoljevanje eksistenčnih potreb. Ženske, ki se združujejo v aktivih kmečkih žena, mogoče ne znajo uporabljati računalnika, a se dejavno udeležujejo v lokalni skupnosti in kot take tvorijo velik socialni (in kulturni) kapital v lokalnem okolju. Etiketiranje ljudi z »bolj razvit« ali »manj razvit« je nehumano in vodi v diskriminacijo. Naloga »bolj razvitih«, superiornih ljudi, je »reševanje« manj razvitih, ubogih osebkov.

predvideva standarde pismenosti, ki naj bi jih vsak posameznik v različnih življenjskih obdobjih dosegal. S strani ministra za šolstvo in šport je bila potrjena decembra 2006.

Na Andragoškem centru smo za odrasle pripravili nekaj izobraževalnih programov za razvoj pismenosti. Podlaga za razvoj teh programov je uresničevanje prvega prednostnega cilja, *Resolucije o nacionalnem programu izobraževanja odraslih*. Vključili smo se v *Mednarodno raziskavo pismenosti odraslih*,

in sicer z namenom, da ugotovimo, kje smo in kaj potrebujemo, da bi položaj izboljšali. Naš namen ni bil označiti ljudi za nepismene in nesposobne, z zakrnelim osebnostnim razvojem. S tem bi povzročili samo to, da bi se ljudje pričeli skrivati in se ne bi bili pripravljene odpirati učenju. Temu se želimo izogniti in vsakega spodbuditi k učenju, k vseživljenjskemu učenju, ki seveda ne poteka zgolj v šoli. Najpomembnejše od vsega je, da so ljudje dejavni, da prispevajo k razvoju

Poleg novega znanja, izboljšanja temeljnih komunikacijskih, pisnih, matematičnih in socialnih spretnosti, navajanja na vseživljenjsko učenje in spoznavanja pomena aktivnega državljanstva udeleženci v programu postanejo samostojnejši in posledično pridobijo na samozavesti. Kot pozitivno navajajo druženje, vseč jim je način dela in odnos učiteljev, ki sta prijazna do udeležencev in v največji možni meri upoštevata njihove želje in potrebe. Kot zelo pozitivno opredeljujejo dejstvo, da so imeli neko obveznost, tj. da so morali nekajkrat na teden zapustiti svoje mikro okolje in nekam iti, da niso bili ujeti v rutino običajnih dni. Brezposelni so skozi program postali aktivnejši, starši so imeli v času srečanj rezerviran čas samo za otroka, nekateri so našli možnosti za samozaposlitev, drugi so se veselili »majhnih« stvari, kot je samostojen nakup vozovnice za vlak ...

skupnosti, v kateri živijo, s svojim delom in znanjem (Žalec, 2007).

Na podlagi obdelave podatkov iz raziskave smo identificirali ranljive skupine, pri katerih je razvita pismenost še posebej pomembna. Na podlagi teh ugotovitev smo do sedaj pripravili šest programov pismenosti za šest različnih ciljnih skupin. Programi so naravnani tako, da lahko udeleženci skupaj z učitelji izbirajo vsebine, ki jim bodo pomagale pri reševanju njihove trenutne življenjske situacije. V programih se torej upoštevajo potrebe, interesi in možnosti udeležencev. Program *UŽU¹ Most do izobrazbe* je namenjen odraslim, ki se vračajo v formalno izobraževanje. V programu *UŽU Beremo in pišemo skupaj* se starši učijo, kako pomagati svojemu otroku pri šolskem delu. Udeleženci programa *UŽU Izzivi podeželja* odkrivajo priložnosti, ki jim jih ponuja podeželsko okolje in iščejo načine, kako te priložnosti izkoristiti. Večja samostojnost v vsakdanjem življenju je cilj programa *UŽU Moj korak*, ki je namenjen odraslim s posebnimi potrebami. Program *UŽU Jaz in moje delovno mesto* priporočamo zaposlenim na manj zahtevnih delovnih mestih, saj bodo v njem pridobili kompetence za lažje reševanje zahtev delovnega mesta in s tem povečali svojo zaposljivost. Najnovejši program je program *Branje za znanje in branje za zabavo (BZZ)*, ki pomaga staršem predšolskih otrok razumeti pomen zgodnjega razvoja pismenosti in jih seznanja z načini spodbujanja tega razvoja. V pripravi je še program za starejše.

Pripravljeni izobraževalni programi sami po sebi še ne zagotavljajo udeležbe v programih. Zaradi tega je ključnega pomena usposabljanje strokovnih delavcev, ki se pri svojem delu srečujejo z manj pismenimi posamezniki. Socialna delavka, usposobljena za prepoznavanje težav s pismenostjo, lahko te prepozna, ko se posameznik izogiba izpolnjevanju obrazca za pridobitev socialne podpore. Prepoznata jih lahko zdravnik ali medicinska sestra, ko ugotovita, da pacient ni razumel navodil. Pre-

pozna jih lahko kadrovski delavec, učiteljica v šoli, uslužbenec na banki ali pošti, delodajalec, svetovalec na Zavodu za zaposlovanje itd. Ključno je, da strokovni delavec te težave pravilno prepozna in takemu posamezniku ustrezno svetuje, mu pomaga in ga ne osramoti ali ožigosa. Drug vzvod za zagotavljanje udeležbe v izobraževalnih programih so motivacijske delavnice in animacija lokalnega okolja. Prek teh dejavnosti lahko izvajalci širijo informacije o izobraževalni ponudbi, možnostih za sodelovanje v programih usposabljanja itn.

Medresorsko sodelovanje in usposabljanje strokovnih delavcev bi povečalo učinkovitost sistema. Angleški projekt *Recept za izobraževanje* je spremljal brezposelne, ki so zaradi neaktivnosti uporabljali vedno več zdravstvenih storitev (obiski pri zdravniku, zdravila, preiskave; večinoma zaradi depresije). V zdravstvenih domovih so uvedli delovno mesto svetovalca za izobraževanje in ko je brezposelna oseba prišla po zdravstveno uslugo, so ji namesto recepta za zdravila napisali recept za izobraževanje. Po posvetu s svetovalcem so se te osebe vključile v primeren izobraževalni program, si poleg pridobivanja znanja izboljšale samopodobo, postale bolj zaposljive in ugotovile, da ne potrebujejo več zdravil, saj se je zaradi aktivnosti izboljšalo tudi njihovo zdravstveno stanje. Izobraževanje je torej zmanjšalo stroške Ministrstva za zdravstvo. Samozaposlovanje podeželskega prebivalstva bi lahko zmanjševalo stroške Ministrstvu za kmetijstvo. Za ustrezno reševanje problema pismenosti je torej potrebno medresorsko sodelovanje strokovnjakov, praktikov in financerjev.

Programi za razvoj pismenosti so splošnoizobraževalni programi, ki odraslim omogočajo pridobiti temeljna znanja, spretnosti in zmožnosti, potrebne za delovanje v

Namesto recepta za zdravila velikokrat pomaga »recept za izobraževanje«.

današnji hitro se spreminjajoči družbi znanja. Razvoj teh zmožnosti bi morala država, podobno kot zagotavlja enak izobrazbeni temelj – osnovno šolo, obravnavati kot osnovno državljansko pravico. S temi projekti država ohranja doseženo civilizacijsko raven demokratične družbe in kontinuiteto tradicije socialne pravičnosti, ki jih pogrešamo v novejših ekonomističnih pogledih na razvoj slovenske družbe.

ZAKLJUČEK

Razsežnosti problema pismenosti, kot smo že omenili, vsekakor ne gre zanemarjati. Ob vsem naštetem pa ne smemo pozabiti, da imajo tudi manj pismeni znanje, spretnosti, življenjsko modrost, skratka neko vrednost. Izboljšanje pismenosti slovenskega prebivalstva bo mogoče doseči z ustvarjanjem enakih možnosti v družbi neenakih pogojev, z odpravljanjem ovir in s povečevanjem dostopa do ustreznih izobraževalnih možnosti za vse prebivalce, temeljiti pa mora na vrednotah, kot so spoštovanje, upoštevanje predhodnega znanja in izkušenj ter vzajemno učenje. Kdo bo določil, da je posameznik, ki zna izpolniti davčno napoved, več vreden od drugega posameznika, ki tega ne zna, zna pa z lastnimi rokami in znanjem ter s koščkom zemlje in z majhnim semenom na naše mize postaviti svež kruh?

LITERATURA

- Knaflič, L. (2004). Most do izobrazbe. *Andragoška spoznanja*, 1, str. 48–56.
- Lomberger, A. (2007). Alfabetna in funkcionalna (ne)pismenost. *Andragoška spoznanja*, 1, str. 82–89.
- Možina, E. (2000). Pismenost odraslih v Sloveniji – pozabljeni kapital. V Pečar (ur.), *Pismenost, participacija in družba znanja*. 4. andragoški kolokvij: Andragoški center RS, str. 18–41.
- Mrkaić, M. (2007). Izjava v časopisu *Dobro jutro*, 5. 5. 2007, str. 5.
- Žalec, N. (2007). Kdo je kriv za nepismenost. *Gradivo Andragoškega centra RS za oddajo Moja soseska*. Ra-

dio Slovenija, Val 202, 9. 6. 2007.

¹ UŽU = *Usposabljanje za življenjsko uspešnost*